

IV. Kultúra

A kultúra szónak többféle jelentése van. Tágabb értelemben egy adott – térben és időben meghatározott – társadalom hétköznapi, tudományos és művészeti ismereteinek és tudásanyagának összessége, amelyek az adott társadalom és a társadalom egyes egyéneinek és csoportjainak, vagyis azt adott közösség összetartozásának és fennmaradásának lehetőségeit és körülményeit biztosítják. A legkülönbözőbb kultúra-formációk (a közlekedéskultúrától az étkezés-, a viselkedés és a lakáskultúrán, valamint a nyelvi-verbális kultúrán át a mezőgazdasági kultúráig vagy az irodalmi, képzőművészeti, zenei, színház- és filmes kultúráig, továbbá az egyes tudományágak művelésének kultúrájáig és a jog- és igazságszolgáltatás kultúrájáig etc.) alapján születnek és fogalmazódnak meg azok az értékek és normatívák, amelyek az ember életének eligazodási pontjait kijelölik, s amelyek mentén az egyes ember tudatos és szabad akarattal rendelkező lényként képes formálni, szervezni és meghatározni a saját életmódját, választásait és döntéseit. Igazodási pontok sokasága, mérték és „kánon”, amelyhez képest (vele harmóniában, vagy épp elutasítva azt) az egyes ember kijelöli helyét a társadalmi normatívák egészéhez viszonyítva.

Természetes és a fentiekből következő módon a kultúra minden esetben tértől és időtől függő képződmény, amely tehát nem konstanst, nem stabil és nem univerzális: egymástól térben vagy időben eltérő népek kultúra-felfogása különböző, miként a civilizatorikus összetevők is más kulturális szokásrendszert alkotnak. A kulturális antropológia éppen az egymástól eltérő, – de akár egymás mellett élő – kultúrák összehasonlító (komparatiztikai) vizsgálatát végzi el: például azt, hogy miként viszonyul egymáshoz egy modern és egy vele együtt élő ősi, tradicionális kulturális attitűd (ld. Pl. az ausztrál városi kultúra és az őslakos kultúra együttélését és találkozási pontjait stb.)

A kultúra vonatkozásában ugyanakkor beszélünk „magas kultúráról” (vagy elitkultúráról), amely szociológiai értelemben mindenképpen kapcsolatban áll a tanulással és művelődéssel (műveltséggel), azaz annak a kánonnak az elsajátításával, amelyet az adott társadalom jelölt ki a maga számára. Manapság ennek a kánonnak az együttesét tekintjük a civilizált együttélés avagy a polgári kultúra szabály- és ízlésvilág-együttesének. A kultúrának ez az „együttese” határozza meg a nemzeti, az európai vagy az egyetemes kultúra fogalmát. De a magas kultúra mellett létezik a tömegkultúra fogalma (a kettő között számtalan dinamikus átmenettel), amely olykor alulról szerveződve (népi vagy városi folklór elemekből), olykor felülről irányítva, akár bizonyos manipulatív elemeket is magába foglalva jön létre. Létezik továbbá az „ellenkultúra” fogalma, amely a fennálló, elfogadott és társadalmilag bizonyos értelemben

konzerválódott kultúrával szemben, az ellen lázadva, olykor a különféle szubkultúrákból kiindulva próbálja lebontani vagy átértékelni a hivatalosan elfogadott, bevett és официális értelemben támogatott kultúrát. A szubkultúrák és az ellenkultúrák saját szuverén tereket hoznak létre (1968-ban és azt követően ilyen új kiállítási és színházi térnek számított például az utca etc.). Ám azt is látni kell, hogy az ellenkultúrák és a „hivatalos”, „kanonizált” kultúrák között létezik egy folyamatos átjárás: a mainstream újra és újra megpróbálja magához idomítani, elfogadhatóvá szelídíteni az ellenkultúrát, s annak elemeit beépíteni a „hivatalos” kultúra egészébe (lásd például a hatvanas évek beat-kultúráját, beat-zenéjét stb.)

A divatjelenségek kifejezetten erőteljesen dinamizálják a kultúra fogalmát. Mindenesetre napjaink egyik alapkérdése, hogy az új „kultúrahordozók”, azaz a legújabb kép- és hanghordozók, a média és az Internet világa mennyiben változtatja meg a hagyományos magas kultúra – tömegkultúra arányait? Az Internet kétségtelenül demokratizálja a kultúra fogyasztását, a kultúrához való hozzáférés lehetőségét, de ugyanakkor új kihívásokat is jelent mindez: a reprodukálhatóság, a tömeges és egyre igénytelenebb felhasználás, illetve a textusok nyitottsága, azaz továbbalakíthatósága beláthatatlan következményeket jelenthetnek. Végezetül jelezni kell, hogy a kultúrák legáltalánosabb hordozói a nyelvek. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy lehetséges-e átjárás a különböző kultúrák között, akkor a nyelvek közvetítő szerepének fontosságát feltétlenül hangsúlyozni kell. Alapvető nyelvfilozófiai kérdések merülnek fel, amelyek sorából csak egyet érdemes kiemelni: lefordítható és közvetíthető-e minden egyes kultúra, vagyis: lefordítható-e Arisztotelész Metafizikája az eszkimók nyelvére?